

Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х., 2011. – С. 391-394.

16. *Шамара А.В.* Освобождение от уголовной ответственности за участие в террористической деятельности по законодательству Украины // Терроризм и экстремизм в России и странах АТР: проблемы правового регулирования и противодействия: Матер. Междунар. науч.-практ. конфер. / Научн. ред. проф. А.И. Коробеев. – Владивосток, 2010. – С. 208-211.

17. *Шамара О.В.* Шляхи удосконалення антитерористичного законодавства України в контексті протидії і поширенню ідеології тероризму // Захист демократичних цінностей і дотримання прав людини у діяльності спецслужб: V міжнар. конф., 19 квіт. 2011 р.. – К.; Х., 2011. – С. 468-476.

18. *Шамара О.В.* Застосування інституту звільнення від кримінальної відповідальності за участь у терористичній діяльності (досвід деяких країн світу у цій сфері). // Право і національна безпека: актуальні проблеми теорії та практики: Матер. наук.-практ. конф. / Редкол. С. Кучерина (гол. ред.), В. Столбов. – Х., 2009. – С. 321-326.

19. *Шамара О.В.* Родовий об'єкт злочинів, передбачених статтями 258-258-4 Кримінального кодексу України // Вісник Запорізького юрид. ін-ту Дніпроп. держ. ун-ту внутр. справ. – 2010. – № 2. – С. 145-154.

20. *Бантшиев О.Ф., Шамара О.В.* Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації): Монограф. – 2-е вид., переробл. та доп. – К., 2010.

Надійшла до редакції 03.04.2012

О.А. Шевченко

кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.85

СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ КАРНОГО РОЗШУКУ ЯК СУБ'ЄКТІВ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ В УКРАЇНІ

Проаналізовано основні наукові роботи щодо проблем діяльності підрозділів карного розшуку із запобігання злочинам та визначено основні сучасні проблеми, пов'язані з цим видом діяльності.

Ключові слова: запобігання злочинам, органи внутрішніх справ України, оперативні підрозділи, карний розшук, стан.

Анализируются основные научные работы по проблемам деятельности подразделений уголовного розыска по предотвращению преступлений и определяются основные проблемы, связанные с этим видом деятельности.

Ключевые слова: предотвращение преступлений, органы внутренних дел Украины, оперативные подразделения, уголовный розыск, состояние.

The basic advanced studies on the problems of activity of subdivisions of criminal search on prevention of crimes are analyzed in this article and basic problems, related to this type of activity are determined.

Keywords: prevention of crimes, organs of internal affairs of Ukraine, operative subdivisions, criminal search, state.

Постановка проблеми. В органах внутрішніх справ України (далі – ОВС) провідну роль щодо запобігання та розкриття злочинів загальнокримінальної спрямованості відведено підрозділам карного розшуку. Саме карний розшук як підрозділ кримінальної міліції виконує найбільший обсяг роботи у напрямі протидії загальнокримінальній злочинності.

Разом із тим на сьогодні існує проблема недосконалості нормативно-правового регулювання запобігання злочинам підрозділами карного розшуку; на стан речей негативно впливає також відсутність спеціального відомчого нормативного акта, який регулює запобігання злочинам оперативними підрозділами ОВС, що, у свою чергу, створює штучні перешкоди при здійсненні цього виду діяльності.

Винятково важливого значення набуває й удосконалення організаційно-тактичних напрямів запобіжної діяльності підрозділів карного розшуку. Адже від правильного вирішення організаційних питань залежить ефективність комплексного застосування можливостей підрозділів карного розшуку під час запобігання злочинам.

Зазначені проблеми неможливо вирішити без урахування наукових розробок із зазначеної проблематики, що дозволить окреслити основні напрями для подальшого їх дослідження.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питанням запобігання злочинам оперативними підрозділами, зокрема підрозділами карного розшуку, присвячені праці А.І. Алексєєва, В.В. Баранова, С.С. Галахова, Е.А. Дідоренка, М.О. Кисельова, І.П. Козаченка, Я.Ю. Кондратьєва, А.Г. Лекаря, В.С. Овчинського, С.С. Овчинського, М.Й. Сидоренка, О.О. Юхна та ін.

Метою роботи є аналіз основних наукових та інших праць щодо проблем діяльності підрозділів карного розшуку із запобігання злочинам та визначення основних сучасних проблем, пов'язаних з цим видом діяльності.

Виклад основного матеріалу. Діяльність ОВС у сучасних умовах вимагає принципово нового підходу до своїх основних функцій, при цьому концептуальним є рівень реалізації головного призначення – забезпечення надійної охорони законних прав та інтересів людини, суспільства і держави.

Забезпечення надійної охорони законних прав та інтересів людини, суспільства і держави можливо насамперед завдяки здійсненню запобіжної діяльності. ОВС посідають особливе місце серед суб'єктів запобігання злочинності, метою запобіжної діяльності яких є:

– організація реалізації державної стратегії запобігання правопорушенням, у тому числі і злочинам;

- створення правової основи, організаційних, тактичних, матеріально-технічних та інших умов здійснення запобігання правопорушенням;
- виявлення, усунення або нейтралізація криміногенних факторів;
- виявлення, попередження, припинення, розкриття та розслідування злочинів;
- забезпечення відшкодування збитків, завданих злочинами фізичним і юридичним особам та державі;
- розшук і затримання осіб, які вчинили злочини та інші правопорушення;
- запобігання налагодженню корупційних зв'язків та втягуванню державних службовців у стосунки з криміналітетом;
- удосконалення правової бази запобігання злочинності;
- всебічне, повне та своєчасне інформування громадськості про результати запобіжної діяльності.

Слід зазначити, що ОВС – це органи виконавчої влади, які входять до єдиної системи озброєних правоохоронних органів у структурі МВС України і здійснюють охорону життя, здоров'я, прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, інтересів суспільства і держави, всіх форм власності від злочинних посягань [1, с. 22].

ОВС реалізують державну кримінологічну політику щодо стратегії і тактики боротьби зі злочинністю, організують створення інформаційних банків рівня, структури та динаміки злочинності, умови для проведення відповідних наукових досліджень, розробляють заходи щодо підвищення ефективності боротьби зі злочинністю та її попередження. Залишається важливою функція МВС України щодо здійснення наукових кримінологічних досліджень і розроблення на основі їх результатів державних програм боротьби зі злочинністю та попередження злочинів [2, с. 48].

До структури ОВС належить ряд служб і підрозділів, головне призначення яких полягає у реалізації запобіжних функцій.

Для певних служб запобігання злочинності – одна з основних функцій, яку вони виконують у процесі своєї діяльності. Це підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю, кримінальної міліції. В їх профільній діяльності щодо протидії злочинності важливу роль має відігравати запобігання злочинам спеціально-кримінологічними засобами, передусім групового та індивідуального спрямування.

Особливе місце у протидії злочинності відводиться запобіганню злочинним проявам підрозділами кримінальної міліції.

У зв'язку з реорганізацією структури кримінальної міліції на сьогодні до підрозділів кримінальної міліції належать такі підрозділи: карного розшуку, Державної служби боротьби з економічною злочинністю, кримінальної міліції у справах дітей, по боротьбі з незаконним обігом наркотиків, по боротьбі зі злочинами, пов'язаними з

торгівлею людьми, по боротьбі з кіберзлочинністю, оперативно-технічних заходів та інші оперативні служби кримінальної міліції.

Департамент карного розшуку МВС України є самостійним структурним підрозділом центрального апарату МВС, який належить до кримінальної міліції та згідно з чинним законодавством України здійснює оперативно-розшукову діяльність. На сьогодні діяльність карного розшуку ОВС України регламентовано Положенням про Департамент карного розшуку МВС України, затвердженого наказом МВС України від 30.06.2009 № 285 [3].

Одним із головних завдань Департаменту карного розшуку МВС України та його підрозділів є запобігання злочинам загальнокримінальної спрямованості.

Традиційними складовими запобігання злочинам є: виявлення та усунення причин та умов, що сприяють їх скоєнню (загальна профілактика); виявлення осіб, які можуть їх вчинити, та вплив на них з метою недопущення скоєння злочину (індивідуальна профілактика); припинення злочину на стадії задуму чи готування до нього і недопущення вже розпочатих злочинних дій.

Специфічною особливістю запобіжної діяльності підрозділів карного розшуку є те, що, по-перше, цей напрямок діяльності безпосередньо пов'язаний з оперативно-розшуковою діяльністю, оскільки оперативно-розшукове запобігання злочинам є формою оперативно-розшукової діяльності; по-друге, під час запобігання злочинам підрозділами карного розшуку застосовуються як гласні, так і негласні оперативно-розшукові заходи.

На сьогодні існує ряд монографічних та інших робіт, присвячених кримінологічним проблемам запобіжної діяльності оперативних підрозділів ОВС, у тому числі й підрозділів карного розшуку.

Так, робота А.Г. Лекаря "Основы организации предотвращения преступлений органами внутренних дел" присвячена актуальним проблемам теорії та практики організації запобігання злочинам ОВС (1988 р.). Автор зазначає, що головне завдання в галузі запобігання злочинам полягає у недопущенні максимально великого кола можливих злочинів, що задумуються або готуються. Воно може бути вирішене шляхом вжиття спеціальних заходів щодо виявлення та усунення причин та умов, що сприяють їх вчиненню, встановлення осіб, схильних до вчинення злочинів, та застосування до цих осіб заходів, що унеможливають реалізацію їх злочинних намірів та дій [4, с. 5-6].

Я.Ю. Кондратьєв у монографії "Теоретичні, правові та оперативно-тактичні засади запобігання злочинам оперативними підрозділами кримінальної міліції" (2004 р.) запропонував власне бачення щодо тлумачення дефініції оперативно-розшукової профілактики, попередження та припинення злочинів як компонентів запобіжної діяльнос-

ті, проаналізував їхні кримінологічні, правові, а також тактичні аспекти та моменти законного введення в дію оперативно-розшукових сил та засобів на різних стадіях розвитку злочинної діяльності. Зокрема, він зазначав, що специфіка діяльності оперативних підрозділів кримінальної міліції полягає у тому, що:

1) запобігання злочинам із використання дій, заходів та операцій оперативно-розшукового характеру починається за наявності конкретної кримінальної ситуації або реальної загрози її виникнення;

2) запобігання злочинам із застосуванням оперативно-розшукових сил та засобів здійснюється в межах (в середині) кримінальної дії осередків кримінальної активності;

3) криміногенні чинники нейтралізуються безпосередньо під час здійснення оперативно-розшукових дій, заходів та операцій;

4) під час супроводження досудового слідства при розкритті злочинів підрозділами кримінальної міліції здійснюється превентивний вплив щодо провадження злочинної діяльності осіб та їх подальших протиправних дій;

5) запобігання злочинам із застосуванням оперативно-розшукових сил та засобів має суттєві відмінності від інших спеціальних заходів запобігання, що здійснюються підрозділами кримінальної міліції, які поряд з вищеназваними використовуються в комплексі з ними чи окремо (залежно від правових підстав) і доповнюють єдину завершену систему спеціального запобігання злочинам підрозділами кримінальної міліції;

б) до заходів запобігання злочинам підрозділами кримінальної міліції, які здійснюються без застосування ОРД, можна віднести спеціальні профілактичні заходи, передбачені Законом України “Про міліцію” та відомчими нормативними актами МВС України (адміністративного та процесуального характеру) [5, с. 359-360].

На думку Я.Ю. Кондратьєва, запобігання злочинам шляхом застосування ОРД – похідне від об’єкта та предмета ОРД поняття, при цьому не дублює їх кримінологічного тлумачення, а розглядається як специфічна властивість предмета ОРД. У широкому розумінні запобігання злочинам розглядається як поняття комплексне, збірне (як специфічна дійова ланка в глобальній системі запобіжного впливу на злочинність, що пронизує значну сферу запобіжних і правозастосовних заходів, і як кінцева мета, яка збігається з цілями всієї системи кримінальної юстиції); у вузькому розумінні – як спеціальна, чітко врегульована законодавством діяльність оперативних підрозділів, спрямована на викриття, попередження, припинення та розкриття злочинів і здобуття на цьому ґрунті профілактичного результату [5, с. 355].

М.О. Кисельов на рівні дисертаційного дослідження “Кримінологічна характеристика та запобігання підрозділами карного розшуку

вчиненню злочинів у великому місті (на прикладі м. Дніпропетровська)” (2010 р.) здійснив аналіз кількісних та якісних показників злочинів, що вчиняються у великому місті, охарактеризував оперативне обслуговування об’єктів і територій великого міста підрозділами карного розшуку, визначив кримінологічні заходи запобігання злочинам, серед яких виділив загальні, індивідуальні та оперативно-розшукові заходи запобігання підрозділами карного розшуку злочинів у великому місті. Зокрема, запропоновано власне визначення основних понять: так, запобігання вчиненню злочинів у великому місті – це “сформована система дій державних органів, установ, організацій та окремих громадян щодо забезпечення збереження охоронюваних цінностей, розробки та реалізації цілеспрямованих загальних, індивідуальних та оперативно-розшукових заходів, виявлення й усунення причин та умов злочинності, а також здійснення профілактично-виховного впливу на осіб, схильних до злочинної діяльності”; запобігання підрозділами карного розшуку вчиненню злочинів у великому місті – “соціально-правова діяльність підрозділів карного розшуку у взаємодії з іншими підрозділами МВС України, громадськими організаціями та окремими громадянами з виявлення, усунення чи нейтралізації причин та умов вчинення злочинних проявів, здійснення коригувального впливу на осіб, схильних до вчинення злочину, з метою недопущення останніх, а також припинення злочинів, що вже почалися або певний час тривають” [6, с. 4].

У 1986 р. М.Й. Сидоренко підготував лекцію “Организационные и тактические основы предупреждения преступлений аппаратами уголовного розыска”, в якій було розглянуто сутність та значення попередження злочинів підрозділами карного розшуку, висвітлено особливості оперативної роботи щодо виявлення та усунення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів, щодо виявлення осіб, від яких можна очікувати вчинення злочинів, та вжиття заходів з метою недопущення вчинення правопорушень, а також робота по виявленню злочинів, які задумуються або готуються, їх попередження та припинення. Автор зазначав, що особливістю діяльності підрозділів карного розшуку є:

– для виявлення причин та умов злочинів та осіб, від яких можна очікувати вчинення злочинів, повинні застосовуватися усі наявні негласні сили, засоби та методи;

– у першу чергу повинні виявлятися такі причини та умови, які у майбутньому можуть призвести до вчинення злочинів;

– певну категорію осіб необхідно ставити на оперативні обліки та встановлювати за ними оперативне спостереження за допомогою негласного апарату;

– робота негласного апарату повинна будуватися таким чином, щоб вони поряд зі спостереженням здійснювали виховно-

профілактичний вплив на осіб, які цікавлять ОВС;

– під час недопущення злочинів, що замислюються або готуються, роль негласного апарату полягає у впливі на осіб з метою відмовити фігурантів від злочинного умислу або підготовчих дій [7, с. 7].

Деякі аспекти інформаційного забезпечення діяльності підрозділів карного розшуку розглядав О.І. Гриценко. Досліджуючи інформаційне забезпечення роботи підрозділів карного розшуку щодо попередження рецидиву з боку осіб, звільнених з місць позбавлення волі, О.І. Гриценко визначав його як чинну систему збирання, накопичення, обробки, передачі й реалізації відомостей про кількість осіб, звільнених з місць позбавлення волі, і злочини, що ними вчиняються, створення і використання оперативних обліків, стану самих оперативних підрозділів і умов, в яких вони функціонують [8, с. 148].

Авторський колектив під редакцією Ю.Ф. Кравченка підготував підручник “Попередження і розкриття злочинів підрозділами карного розшуку”, де розглянуто питання організаційно-тактичних основ попередження злочинів підрозділами карного розшуку, зокрема: загальні положення організації оперативно-розшукової профілактики; виявлення причин та умов злочинів та їх усунення; виявлення осіб, схильних до вчинення злочинів, та вжиття до них оперативно-профілактичних заходів; попередження та припинення задуманих злочинів або тих, що готуються; попередження окремих видів злочинів [9]. У цьому підручнику визначено, що діяльність підрозділів карного розшуку щодо попередження злочинів здійснюється в таких організаційно-тактичних формах:

– виявлення й вивчення причин, що призводять до злочинів, та умов, які їм сприяють, вжиття заходів для їх усунення або нейтралізації;

– виявлення осіб, від яких у зв’язку з минулою злочинною діяльністю або антигромадським способом життя чи поведінкою можна очікувати вчинення того чи іншого злочину, та профілактична робота з ними;

– виявлення осіб, що мають намір вчинити злочин, готують його або вчинили замах на нього, та притягнення їх до відповідальності згідно з чинним законодавством [9, с. 9-10].

Аналіз наукової та навчальної літератури з проблем діяльності підрозділів карного розшуку по запобіганню злочинам дає підстави констатувати недостатню розробленість даної проблематики, що не відповідає вимогам сучасності.

Висновки. На нашу думку, основними сучасними проблемами діяльності підрозділів карного розшуку щодо запобігання злочинам є:

1. Недосконалість нормативно-правового регулювання діяльності оперативних підрозділів ОВС, у тому числі й підрозділів карного розшуку, щодо запобігання злочинам.

2. Неefективна організація запобіжної діяльності підрозділів ка-

рного розшуку.

3. Недостатнім є й рівень організації інформаційного та аналітичного забезпечення запобіжної діяльності підрозділів карного розшуку, відсутня єдина система обміну інформацією між службами ОВС та правоохоронними органами; заважає недосконалість нормативної бази в частині використання сучасних інформаційних технологій у цій сфері та ін.

4. Неefективне використання тактичних прийомів щодо запобігання окремим видам злочинів загальнокримінальної спрямованості.

5. Відсутність критеріїв оцінки діяльності підрозділів карного розшуку щодо запобігання злочинам.

Бібліографічні посилання

1. *Мінка Т.П.* Органи внутрішніх справ як суб'єкти забезпечення адміністративно-правових режимів: Монограф. – Дніпропетровськ, 2010.

2. *Негодченко В.О.* Діяльність органів внутрішніх справ щодо попередження злочинів у сучасних умовах: Монограф. – Дніпропетровськ, 2005.

3. Про організацію діяльності Департаменту карного розшуку та підрозділів карного розшуку ГУМВС, УМВС: Наказ МВС України від 30.06.2009 № 285.

4. *Лекарь А.Г.* Основы организации предотвращения преступлений органами внутренних дел: Учеб. пособие. – Ташкент, 1988.

5. *Кондратьев Я.Ю.* Теоретичні, правові та оперативно-тактичні засади запобігання злочинам оперативними підрозділами кримінальної міліції: Монограф. – К., 2004.

6. *Кисельов М.О.* Кримінологічна характеристика та запобігання підрозділами карного розшуку вчиненню злочинів у великому місті (на прикладі м. Дніпропетровська): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. – Дніпропетровськ, 2010.

7. *Сидоренко Н.И.* Организационные и тактические основы предупреждения преступлений аппаратами уголовного розыска: Лекция. – К., 1986.

8. *Грищенко А.И.* Информационное обеспечение работы аппаратов уголовного розыска по предупреждению рецидива преступлений со стороны лиц, освобожденных из мест лишения свободы // Межвуз. сб. научных трудов. – К., 1986.

9. Попередження і розкриття злочинів підрозділами карного розшуку: Підручник / За заг. ред. Ю.Ф. Кравченка. – К., 2000.

Надійшла до редакції 09.06.2012